

ՎԱՆՏԵՐ ԶՆԱՔՍԻ ԱՐԿԱԾՆԵՐԸ

ԳԻՒՅԻ ԴԸ ՄՈՊԱՍԱՆԻ

Ակսած այն օրից երբ յարձակող գերմանական զօրքը ուր կոխեց Ֆրանսիական սահմանի վրայ—այդ զօրքին մասնակից Վալտեր Ենաֆսը իրան համարում է աշխարհիս ամենադժբաղդ արարածը։ Նա գեր էր, ծանրաշարժ, մանգալիս խոր շունչ քաշող և ամենասաստիկ ցաւ զգացող իւր կաղ, տափակ ոտների թաթերում։ Նա մի հեղ մարդ էր և բոլորովին զուրկ արիւնարբութիւնից։ Նա թողեց հայրենիքում իւր չորս երեխաներին՝ որոնց նա պաշտում էր, և շիկահեր կնոջը՝ որի փայփայումները և հոգատարութիւնները շատ ստէպ միտն էին գալիս մանաւանդ իրիկնապահի դադարներին։ Նա սիրում էր նաև լաւ ուտել, առանց շտապելու խմել լաւ գարեջրի մի երկու մեծ բաժակ և լաւ քնել։ Սարսափելի ատելութիւն էր զգում նա դէպի թնդանօթները, հրացանները, ատրճանակները և թրերը,—բայց ամենից շատ ատում էր նա սւինները։ Ուրիշ զէնքից դեռ կարելի է մի կերպ խոյս տալ, բայց սւինից լինչպէս ազատել իւր հաստ փորը։

Եւ ամեն երեկոյ հողի վրա պառկելով իւր քնած ընկերակիցների կողքին՝ նա երկար մտածում էր թէ այնտեղ, հեռւում թողածների մասին և թէ պատերազմի անընդհատ վտանգների մասին։ Ապա եթէ իրան սպանեն,—մի հաց կը տայ նրա երեխաներին, մի կը կրթի նրանց։ Գուցէ հէնց հիմայ նրանք քաղցած են, թէև արշաւանքի դուրս գալուց առաջ նա փոխ էր առել նրանց համար ինչքան կարողացել էր։ Երբեմն, դիշերները, Ենաֆսը լաց էր լինում, պառկած հողի վրա և զինւորական վերարկուով փաթաթ-

ւած: Մըշաւանքի սկզբում նա ոտների աչնպիսի սաստիկ թուլութիւն էր զգում, որ նրանում ցանկութիւն էր չգնում՝ պառկել և այլ ևս վեր չը կենալ, բայց այն անը թէ ամբողջ գերմանական զօրքը պիտի անցնի նրա մարմնի վրայով՝ նրան ստիպում էր դէպի առաջ գնալ: Նրա մազերը բիզ-բիզ էին կանգնում գնդակների սուլումից:

Արդէն քանի ամիս է ինչ որ նա ապրում է այս ձևով՝ շարունակ գտնւելով թէ անի և թէ ասարսփելի սպանիչ տաղտուկութեան մէջ:

Նրանց զօրաբաժինը մօտենում էր Նորմանդիային: Մի անգամ Շնաֆսը ուղարկւած էր միւսների հետ տեղեկութիւններ հաւաքելու. նրանց փոքրիկ դունդը պիտի հետախուզէր շրջակայքը և էլի միանար զօրաբաժնի հետ: Թւում էր թէ երկիրը խաղաղ է և առիթ չը կար կարծելու թէ մի դիմադրութիւն է պատրաստուում:

Պրուսական դունդը առաջ էր ընթանում կատարեալ խաղաղութեան մէջ և նոր էր ոտ դնում մի փոքրիկ դաշտավայրի մէջ, երբ ստիպւեց կանգ առնել յանկարծակի թունդ հրացանաձգութեան առաջ, որից մօտ քսան հոգի մեռած ընկան և ապա հարեան անտառից նրանց առաջը դուրս եկաւ ազատ հրացանաձիգների մի խումբ, որի կազմ պատրաստ պահած հրացանների սւիչները փայլիւրում էին արեգակի տակ:

Այս ամենը կատարւեց այնքան անսպասելի կերպով և այնպէս շլացրեց Շնաֆսին, որ մի քանի վայրկեան անշարժ մնաց իւր տեղում մեխւածի նման: Այնուհետև մոքովը անցաւ փախչել, բայց և իսկոյն հասկացաւ որ իւր փախուստը կրիայի փախուստ կը լինի համեմատութեամբ նիհար Ֆրանսիացիների վազելու հետ, Ֆրանսիացիների՝ որոնք արագ մօտենում էին իրան և իրանց ցատկոտելով յիշեցնում վայրի աչծերի հօտը: Նա նայեց իւր շուրջը և մի հինգ քայլափոխի վրա նկատեց մի խոր խրամ, ծածկւած խիտ թուփերով... և ցատկեց մէջը, ինչպէս որ ցատկում են կամրջից գետի մէջ առանց հոգս քաշելու նրա խորութեան մասին:

Նետի նման նա անցաւ խիտ բուսած փուշերի միջով, որոնք անխնամ կերպով ճանկոտեցին նրա երեսը և նա իրան նստած գտաւ քարերի մի կոյտի վրա:

Վեր բարձրացնելով իւր հայեացքը՝ նա նկատեց երկինքը իւր

անկումից գոյացած ձեղքի միջից: Այդ վտանգաւոր ձեղքը կարող էր նրան մատնել. նա սկսեց սողալ չորս ոտներէ վրա առւի երկարուն-
թեամբ, որի գլխին աճած թփերը տանիքի ձև էին կազմել: Նա
աշխատում էր սողալով փախչել կարեւորն չափ հեռու կռի տեղից:
Վերջապէս նա կանգ առաւ, նորից նստեց և թանձր խոտի մէջ
թագ կացաւ նապաստակի նման:

Մի առժամանակ նրան լսելի էին լինում հրացանաձգութիւնը,
կռուղների աղաղակները և հառաչանքները, բայց փոքր առ փոքր
նրանք թուլանում էին և շուտով իսպառ դադարեցին՝ տեղի տալով
մեռելային լռութեան:

Յանկարծ նրա գլխին ինչ որ է շարժեց: Նա դողաց ահից:
Ոստոստող մի թռչուն խշխշացրեց չորացրած տերևներ, բայց Վալ-
տեր Շնաֆսը ամբողջ մի ժամ չը կարողացաւ ուշքի գալ:

Գիշերը վրայ էր հասնում, առուն մթնում էր և խեղճ զին-
ւորը սկսեց մտածել իւր դրութեան մասին:

Ի՞նչ է տատահելու իրան: Ի՞նչ անել: Հասնել զօրաբաժնին:
Բայց ի՞նչպէս: Ո՞ր կողմը պէտք է գնալ: Եւ ի՞նչու վերադառնալ:
Որ էլի վերսկի՞ր մի սարսափելի կեանք՝ լի վտանգներով, ձանձրոյթով և
չարչարոնքներով: Աէ, այսքանը հերիք է իրան: Նա այլ ևս ոչ
չունի ամեն օր ոտով քայլելու և իրան ամեն րոպէ վտանգի
ենթարկելու:

Բայց ի՞նչ անել, ի՞նչի ձեռնարկել: Ահ որ անկարելի է առւի
մէջ մնալ մինչև պատերազմի վերջը: Ի հարկէ, չէ: Դեռ եթէ հնար
լինէր առանց ուտելու կառավարւել—ապուգան նրան շատ էլ չէր
վախեցնիր, բայց ուտելը անհրաժեշտ է և այն՝ ամեն օր:

Իսկ այստեղ նա բոլորովին միայնակ է, թշնամու հողի վրա,
հեռու նրանցից, որոնք նրան կը կերակրէին էլ, կը պաշտպանէին էլ:
Նա դողդողաց և ամբողջ մարմնովը սարսուռ անցաւ:

Իսկ եթէ ինձ կալանաւորէին—անցաւ յանկարծ նրա մտքով:
Նրա սիրտը սկսեց սաստիկ բարախել. մի վառ ցանկութիւն աիրեց
նրան՝ կալանաւորւել Ֆրանսիացիներից: Կալանաւորւել: Նա կը լի-
նէր ազատւած, կուշտ, կը նստէր մի լաւ բանտի մէջ. հեռու
գնդակներից սլիններից, ու ամեն տեսակ վտանգներից: Կալանաւոր-
ւել: Ի՞նչ գեղեցիկ միտք:

Իսկոյն ինձ կալանաւորել կը կամ, վճռեց նա: Նա վեր կացաւ իւր տեղից հաստատ որոշումով իւր ծրագիրը իսկոյն ի կատար ածելու: Բայց յանկարծ նա կանգ առաւ նոր մտածումներով և սարսափով պաշարւած:

Ապա ինքն իրան մէջ կալանաւորել տալ: Խնչպէս իրան ենթարկէ ահաւոր վտանգների՝ միայնակ ճանապարհորդելով, թշնամու երկրում: Եթէ նրան պատահեն զիւղացիները: Տեսնելով իրան, այդ անպաշտպան պրուսիացուն՝ նրանք իրան կը սատկացնեն իբրեւ մի անտուն անտիրական շան, նրանք կը զզգզեն նրան իրանց հեծանոցներով, բահերով, գերանդիներով, կացիներով ու կը դարձնեն մի կտոր ծեծած միս:

Եթէ նա հանդիպելու լինի կամովին հրացանաձիգներին, Օ'Ֆայդ աւագակները նրան հրացանի կը բռնեն առանց դատաստանի և հարցաքննութեան հէնց այն պնտճառով, որ մի ժամաչափ զւարճանան վրան: Եւ նա արդէն ինքն իրան երեւակայում էր յենւած մի պատի դէմը՝ տաներկու հրացանի փողեր իրանց մանր, կոլոյ, սև բերաններով կարծես նայում էին արդէն վրան:

Եթէ նրան հանդիպելու լինին Ֆրանսիական զօրաբաժինները: Յառաջապահները անշուշտ իրան հետախուզողի տեղ կ'ընդունեն, մի յանդուգնի՝ որը համարձակեց միայնակ գնալ շրջակայքը խուզարկելու և անկասկած է որ իւր մորթը հէնց իսկոյն մաղ կը դարձնեն: Նա նորից նստեց: Դրութիւնը նրան անելանելի էր թւում:

Արդէն վրա հասաւ մութ, անթափանցելի գիշերը: Վալտեր Շնաֆսը չէր շարժւում, ներքուստ դողալով ամեն մի խշշոցից, ամենաթոյլ մի ձայնից որ լսելի էր լինում մթութեան մէջ:

Նա սեւեռում էր իւր խոշոր աչքերը՝ աշխատելով և միևնույն ժամանակ վախենալով մի բան նկատել շրջապատող խաւարի մէջ. ամեն բոպէ նրան թւում էր թէ մէկը ման է գալիս նրա գլխին:

Ուստի սարսափի մէջ անցկացրած անվերջանալի գիշերից յետոյ նա նկատեց առաւօտեան լուսաբացը իւր գլխին աճող մացառների ճիւղերի միջից: Նա նոր սկսեց հանգստանալ, նրա փետացած անդամները կարգի եկան, սրտի սաստիկ բարախումը պակսեց և նրա աչքերը փակեցան: Նա քնեց և զարթնեց կէսօրին: Վալտեր

Շնաֆսը սաստիկ քաղց զգաց: Մտաբերելով երշիկը, սողաափ լաւ երշիկը՝ նրա բերանի ջուրը սկսեց գնալ, իսկ փորը վազսում էր: Եւ նորից... նոյն իրար հակասող դիտողութիւնները, իրար հերքող, իրար ջնջող որոշումները տիրեցին նրան աւելի բուռն հոսանքներով:

Վերջապէս մի նախագիծ նրան թւաց ամենից ուղիղը և ամենից հեշտ գործադրելին. իւր դարանից նա կը դիտէ և վրա կը պրծնի առաջին պատահած անգէն գիւղացու վրա և իրան կալանաւորել կը տայ՝ նշաններով ցոյց տալով և հասկացնելով իւր կալանաւորւել ուզելու մտադրութիւնը:

Ամենամեծ զգուշութիւններով նա հանեց իւր գլուխը ճեղքի միջից և սկսեց նայել շուրջը:

Բոլոր շրջակայքում չէր երևում ոչ մի կենդանի արարած: Դէպի աջ նկատելի էր մի փոքրիկ գիւղ և մի քանի տների ծխնելոյքներից ծուխ էր բարձրանում:

Այս դրութեան մէջ նա մնաց մինչև երեկոյ ոչ ոքի չը տեսնելով՝ բացի իւր ստամոքսի թախանձագին պահանջներէ:

Հասաւ գիշերը: Նա փուռաց իւր ապաստարանի խորքում և քնեց տենդային քնով անաւոր տեսիլների հետ—քաղցած մարդու մի քնով:

Լուսաբացին նա նորից դիմեց դէպի իւր դիտատեղը, բայց շրջակայքը էլի ամայի էր նախընթաց օրուայ պէս և մի նոր սարսափ տիրեց Վալտեր Շնաֆսի հոգուն—քաղցից մեռնելու սարսափը: Նա արդէն իրան տեսնում էր այդ առւի խորքում փակւած աչքերով պառկած: Նրան մօտենում են զանազան տեսակի մանր միջատներ, մեծ քանակութեամբ թափւում են վրան ամեն կողմից, թափանցում հագուստի տակը և իրանց սուր ատամիկները խորը խրում նրա անշնչացած մարմինը. իսկ անագին ազդաւր իւր սուր կտուցով հանում է նրա աչքերը: Նա վճռեց ինչ էլ որ լինի դուրս գալ չը նայած սպառնացող վտանգին, դուրս գալ և մի կերպ մտնել գիւղը. բայց այդ բոլորին դաշտի միջով անցան երեք գիւղացիներ ուսերին երկժանիներ. և Վալտեր Շնաֆսը նորից մտաւ իւր ծակը:

Վերջապէս, իրիկնադէմին, նա դուրս եկաւ կամաց կամաց իւր առւից և կուչ գալով՝ ահ ու դողով ուզողեց իւր քայլերը դէպի

դղեակը: Նա չը վստահացաւ գնալ դէպի գիւղը որը նրան վազրնե-
րով լի որջ էր երևում:

Դղեակի ներքին յարկի լուսամուտները լուսաւորւած էին,
նրանցից մէկը նոյն իսկ բաց էր և նրա միջից բուրում էր տապա-
կած մտի հոտ, մի հոտ, որը Վալտեր Ենաֆսի քթին հասաւ թէ չէ—
քիչ էր մնում նրան զգուցնի. այդ հոտը անդիմադրելի կերպով
քարշում էր դէպի ինքը և Վալտեր Ենաֆսին ներշնչում յուսահա-
տական վճռականութիւն:

Յանկարծ առանց այլ և այլի և առանց մտածելու նա կոխեց
լուսամուտի մէջ իւր՝ գերմանական զինուորական կասկայով ծածկւած
զլուխը:

Մօտ ութը հոգի ծառաներ սեղան նստած իրիկնահաց էին
ուտում: Յանկարծ կինարմատներից մէկը վաչր զցեց իւր ձեռքերի
միջից բաժակը և սառած մնաց աչքերը յառելով դէպի լուսամուտը:
Ամենքի հայեացքները ուղղեցան դէպի նոյն կէտը:

Նրանք տեսան թշնամուն:

Ոհ, Արարիչ, պրուսացիները յարձակում են գործել դղեակի վրա:

Սկզբում—լսեցին ութը զանազան ձայներ, որոնք միախառն-
ւեցան սարսափելի ահի մի աղաղակի մէջ. այնուհետև ամենքը յան-
կարծ վեր թռան իրար յեղերից և վաչր գլորելով աթոռները՝
իրար կոխկռտելով իրանց իրանց զցեցին դէպի դռները:

Սենեակը դատարկեց մի ակնթարթում, սեղանի վրա մնացին
շոգի արձակող կերակուրները ամաններում, իսկ լուսամուտի միջով
շարունակում էր նայել զարմացած Վալտեր Ենաֆսը:

Մի քանի վաչրիկան վարանումի մէջ մնալուց չտոյ նա ներս
թռաւ լուսամուտի միջով և նետեց դէպի սեղանը: Գրգռւած
քաղցը զողցնում էր նրան ինչպէս տենդի ժամանակ—բաց ահը աչ-
նուամենայնիւ յաղթեց քաղցին: Նա կանգ առաւ և սկսեց ականջ
դնել: Ամբողջ դղեակը կարծես դղրդում էր. լսում էին աղաղակներ,
դռների թրլթրոց, արաղաշարժ քայլեր, այնուհետև գետին ընկնող
մարմինների խուլ ձայներ, և մէկը ցածր էր թռչում ներքին յարկի
լուսամուտների մէկից:

Այնուհետև այս բոլոր աղաղակը, խառնաշփոթութիւնը դա-
դարեց և մեռելային մի լուռութիւն տիրեց ամբողջ դղեակին:

Վալտեր Ծնաֆսը սեղան նստեց և սկսեց ուտել: Նա երկու ձեռքերով ագահութեամբ վերցնում էր պատառները, դնում բերանը և կուլ տալիս առանց ծամելու: Երբեմն որ և է մեծ կտոր կանգ էր առնում բզի մէջ—այդ դէպքում նա վերցնում էր կողքին գրտնուղ գինու կուժը և իւր բուգը խոզովակի պէս մաքրելուց յետոյ՝ նորից սկսում ուտել և ուտել անվերջանալի կերպով:

Բոլոր սկուտեղները, ամանները և շիշերը մաքրելուց և դատարկելուց յետոյ՝ նա բացեց իւր համազգեստի կոճակները և անկարող գտնւելով տեղից շարժւելու՝ հէնց տեղն ու տեղը դրեց իւր գլուխը սեղանի վրա և քնեց խորը քնով:

Նոր լուսնի տըժգոյն ճառագայթները աղօտ կերպով լուսաւորում էին ծառուղիի ծառերի գագաթները: Սպի մէջ թարմութիւն էր զգացւում—առաւօտը գուշակող մի թարմութիւն: Մառերի մէջ ինչ որ է սուերներ էին շարժւում, նրանք թւով շատ էին և շարժւում էին խորին լուսթեան մէջ:

Բարձր դեակի մնացլ սուերը որոշակի գծագրւում էր պարզ հորիզոնի վրա: Ներքին յարկի լուսամուտներից միմիայն երկուսում էր լոյս երևում:

Լսելի եղաւ յանկարծ մի ձայն:

Տղերք, յառա՛ջ, յառա՛ջ:

Մի ակնթարթում դռները, լուսամուտների շրջանակները, լուսամուտները ճռճռացին և զընզընգացին մի մեծ ամբոխի ընդհարումի ներքոյ, ամբոխի՝ որը իւր ճանապարհին ամեն ինչ կոտորելով, ջարդ ու փշուր անելով տիրեց ամբողջ դեակին:

Վալտեր Ծնաֆսը շարունակում էր անվրդով քնով քնել խոհանոցում: Յիսուն զինւած սուդատներ վրան թափւեցան և կրծքին դէմ տալով լցրած հրացանների փողերը գետին գլորեցին, ջարդեցին, գանակոծեցին և վերջապէս կապկպոտեցին էլ նրան:

Շարած նա չը կարողացաւ ըմբռնել առաջին ըրպէին թէ հետը ինչ է կատարւում և անմիտ աչքերով նայում էր յաղթութիւն տարածների վրա:

Եւ յանկարծ մի գիրուկ՝ զինւորական ոսկեթել ժապաւէն կրող համազգեստով՝ փորին դրեց իւր ոտքը ու արտասանեց.

Դուք իմ կալանաւորն էք—անձնատուր եղէք:

Պրուսսացիին մի բառ միայն հասկացաւ այն է՝ կալանաւոր և մրմնջաց՝ այս, այս՝ Նրան բարձրացրին, սեղանի վրա նստացրին և սկսեցին զննել մեծ հետաքրքրութեամբ։ Նա ժպտում էր այժմ և նայում շուրջը ուրախացած աչքերով։ Վերջապէս նրա մտադրութիւնը իրագործւեց. և նա կալանաւորւած է։

Ներս մտաւ մի ուրիշ սպայ և արտասանեց.

Պարոն զնդապետ, թշնամին փախստի դիմեց և կարծես մեծ կորուստներ ունեցաւ. դղեակը մեր ձեռքին է։

Գէր զինւորականը, որը այդ բոպէին սրբում էր իւր լիբը դէմքը, քացականեց.

— Յաղթութիւն!

Եւ զրպանից մի կտոր թուղթ հանելով դրեց. «Յամառ դիմադրութիւնից յետոյ պրուսիացիք ստիպւեցան յետ մղել՝ հետները տանելով իրանց սպանւածները և վիրաւորւածները։ Մի քանի հոգի կալանաւորւած են մեր ձեռքով»։

— Ի՞նչ կարգադրութիւններ պիտի լինեն ձեր կողմից, պարոն զնդապետ, հարցրեց երիտասարդ սպան։

— Մենք պէտք է յետ քաշւենք որպէս զի խուսափենք թշնամու աւելի զօրեղ չարձակումից, նա կարող է վերադառնալ և ուղղել մեզ վրա իւր թնդանօթները։

Եւ նա հրաման տւեց նահանջ գործելու։ Դղեակի պատի մօտ կարգով շարւեց զօրախումբը և առաջ ընթացաւ ամեն կողմից շրջապատելով կապկպոտած Վալտեր Շնաֆսին, որին տանում էին վեց սովորներ ձեռներին ատրճանակներ պահած։

Առաջ ուղարկւեցան ճանապարհը հետախուզողները։ Իսկ զօրքը ընթանում էր հանդարտ քայլերով և ժամանակ առժամանակ կանգ առնում։ Կէս օրին հասան Լարոշ Ուազել քաղաքը, որի ազգային գլարդիան կատարեց չիշխալ հերոսական քաջագործութիւնը։

Յուզւած բնակիչները անհամբեր սպասում էին զօրքի գալուն և աննկարագրելի էր նրանց հրճանքը, երբ նկատեցին կալանաւոր Պրուսսացու կասկան։ Կանայք դէպի վեր էին բարձրացնում իրանց ձեռքերը, պառաւները լալիս էին։ Ամբոխի միջից մէկը քար գցեց պրուսսացու վրա և դրանով վիրաւորեց նրա պահապաններից միին քիթը։

— Հոգա տարէք կալանաւորի ապահովութեան մասին, խիստ կերպով նկատեց զնդապետը:

Վալտեր Շնաֆսին առաջ տարին բատուշան, յետոյ կապանքներէց ազատեցին և նստացրին բանտ, որը շրջապատեցին 40 զինւորաւծ սողաատներ:

Ճնայելով թեթեւ ստամոքսային ցաւերի, որոնք երևի առաջ էին եկել դրա խանգարումից, Վալտեր Շնաֆսը դրեթէ ուրախութիւնից խելքը կորցրած՝ սկսեց ոստոստալ, ոստոստալ մինչև կատաղութիւն, ձեռքերը թափ տալով և բղաւելով բոլոր ուժով:

Նա գերի է, նա ազատւած է:

Այսպէս ահա, դը Շամպինյէ դգեակը, որը միայն վեց ժամ էր քնացել թշնամու ձեռքին, ետ առնւեց:

Մահուդի վաճառական Ռանյէ զնդապետը, ազգային գաւազնաւոր հետ այս քաջագործութիւնը կատարելուն համար՝ մի շքանշան ստացաւ: